

ВСТУП РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА ДО НАТО В КОНТЕКСТІ ПРИХОДУ ДО ВЛАДИ О. КВАСЬНЄВСЬКОГО

Розглядається процес виконання головної стратегічної мети польської зовнішньої політики у військово-політичній сфері – вступ до Північноатлантичного альянсу в період перебування при владі президента О. Квасьневського.

Ключові слова: *вибори президента, зовнішня політика, НАТО, референдум, концепція обмеженого членства, національна безпека, прагматизм.*

Республіка Польща (РП) однією з перших почала зміни в складних умовах постбіполярної системи міжнародних відносин і спромоглася зберегти свій суверенітет у складних історичних протистояннях наприкінці ХХ - початку ХХІ століть. Основним зовнішньополітичним пріоритетом поляки обрали орієнтацію на інтеграцію в євроатлантичні структури. З цією метою передбачалося закінчити процес приватизації, демонополізації, проведення освітньої та адміністративної реформ, завершення воєнної реформи.

У 1999 році країна стала членом НАТО, а в 2004 році - членом ЄС. Обидва завдання РП виконала за президентства Олександра Квасьневського, - молодого, енергійного і ефективного політика, цікавої людини та громадянина своєї держави.

Вітчизняна, польська та російська історіографія в основному акцентувала увагу лише на окремих питаннях соціально-економічного, політичного, культурного розвитку Польщі. Розглядалися також проблеми міжнародних відносин, транскордонного співробітництва, співпраці Республіки Польща в рамках Вишеградської групи, діяльності профспілки «Солідарність» [1]. Певний науковий інтерес викликає наукова розвідка російської дослідниці Л. Ликошиної, яка присвятила свою роботу персоналії О.Квасьневського, в основному зосередивши увагу на його політичному портреті [2]. Але деякі аспекти зовнішньої політики, зокрема, впливи на неї зі сторони вищого керівництва Польщі висвітлені недостатньо. Відносно мало уваги в дослідженнях, особливо українських, також приділялось історичній постаті польського президента Олександра Квасьневського та його зовнішній політиці, чим і зумовлюється актуальність теми.

О.Квасьневський народився 15 листопада 1954 року в невеликому місті Бялоград Кошалінського воєводства, розташованому на північному заході Польщі. У Бялограді Олександр закінчив школу, а потім лицей з економічним спрямуванням.

Продовжив освіту майбутній президент на економічному факультеті Гданського університету. Одночасно Квасьневський активно займався суспільною діяльністю. Вже на першому курсі він стає членом Соціалістичного союзу польських студентів (ССПС) — польського аналога комсомолу, що сприяє успішному сходженню Квасьневського по ступенях комсомольської кар'єри. Незабаром він стає одним з керівників університетського комітету ССПС, а потім і секретарем комітету ССПС міста Гданьська. У 23 роки Квасьневський вступає в Польську об'єднану робочу партію (ПОРП), членом якої був з 1977 по 1990 рік. У 1980 році він перериває навчання в університеті, стає членом виконкому головної ради ССПС і разом з дружиною переїздить до Варшави [3].

У велику політику О.Квасьневський потрапив в 1981 році, коли він стає головним редактором тижневика «ІТД», представницького органу ССПС, а через півроку його призначають головним редактором провідної польської молодіжної газети «Штандар млодих» (аналог «Комсомольської правди»). Він швидко завойовує популярність як публіцист, що пише на гострі теми.

Опинившись в центрі суспільного життя, він інтенсивно зав'язує необхідні зв'язки в

тодішньому польському керівництві. На початку 1985 року Квасьневський стає наймолодшим членом польського уряду: президент Ярузельський призначає його міністром у справах молоді і спорту. На той час за Квасьневським міцно закріпилася репутація вільнодумця. З 1987 року – він голова Польського олімпійського комітету. У 1988-89 рр. – міністр, член Ради Міністрів, голова суспільно-політичного комітету Ради Міністрів [4].

У 1989 році Польщею прокотились політичні бурі. До влади приходять «Солідарність», яка отримує в сенаті 99 місць з 100. В цьому ж році О.Квасьневський бере активну участь у переговорах за «круглим столом» за участю представників уряду, ПОРП, профспілок та опозиції [4, 5].

Він стає лідером демократичної платформи що утворилася усередині керівництва ПОРП. Після переговорів з лідером «Солідарності» Л.Валенсой саме Квасьневський переконав керівництво ПОРП погодитися на поступки і проведення в країні частково вільних виборів, які привели до влади представників «Солідарності», а потім і до розпуску Польської Об'єднаної робочої партії, останній з'їзд якої відбувся у лютому 1990 року. Саме на ньому було ухвалено рішення про самороспуск партії і створенні на її базі Соціал-демократії Республіки Польща (СДРП). У таких складних умовах Квасьневський зміг зберегти своє лідируюче положення.

З 29 січня 1990р. він стає головою Соціал-демократичної партії і фактичним керівником блоку, що зібрався навколо неї, - Союзу демократичних лівих сил. До речі, Валенса тоді наполягав, що ця партія не проіснує і трьох місяців. Всупереч цим твердженням, в 1993 році СДРП, разом з рядом організацій лівої орієнтації склала найбільшу парламентську фракцію - Союз демократичних лівих сил (СДЛС) та одержала переконливу перемогу на виборах в сейм. А на президентських виборах за лідера СДЛС проголосували близько 10 мільйонів поляків [5].

Статус Квасьневського зумовив обрання його депутатом сейму (польського парламенту). Він навмисно залишався в тіні, не претендуючи на керівні пости в уряді, але очолив найбільшу фракцію сейму. Після розпуску парламенту пан Квасьневський стає одним з небагатьох депутатів, новообраних в перший сейм вільної Польщі. Як голова СДРП Квасьневський стає фактичним керівником сейму, оскільки союз демократичних лівих складав тоді парламентську більшість.

19 листопада 1995 р. в Польщі відбулися президентські вибори, які О.Квасьневський, представник лівих сил, виграв у Л.Валенси, обійшовши супротивника завдяки чудово побудованій виборчій кампанії й уміло використовуючи промахи своїх попередників. І хоча це стало сенсацією, лідери провідних країн світу позитивно сприйняли обрання нового президента Польщі, за винятком Ватикану. Іоанн Павло II не приховував свого розчарування підсумками польських виборів. І це зрозуміло, бо католицька церква активно брала участь в кампанії підтримки Леха Валенси і прогнала разом з ним [5].

Польські ліві не ставили під сумнів європейську ідею розвитку, принципи демократії і непорушності приватної власності. Квасьневський в ході передвиборної кампанії виступав і говорив те, що від нього хотіли почути: людям похилого віку він обіцяв гідну старість, підприємцям - зниження податків, молоді - робочі місця. Сам же Квасьневський втілював зв'язок між минулим і майбутнім, патріотизм людини, яка відмовилася від партійного минулого задля становлення нової Польщі, що, в основному, і зумовило його перемогу. На думку відомого політолога І. Поліщука, Квасьневський переміг з цілком соціал-демократичною програмою, що абсолютно відповідала класичним європейським аналогам [6].

Президентські вибори продемонстрували чіткий поділ політиків на правих і лівих. Ця тенденція перенеслася й на польське суспільство, що в принципі, є нормальним явищем для будь-якого демократичного суспільства. Правильно сформована політика повинна різнитися відмінністю в поглядах. Але польські праві угруповання, використовуючи часто спрощені і демагогічні аргументи, прагнули до того щоб розстановка сил мала конфронтаційний характер.

В ході першого туру переміг представник лівих сил. В другий тур виборів президента вийшли два претенденти - лідер демократичних лівих сил Олександр Квасьневський і тодішній глава держави Лех Валенса. На думку самого О. Квасьневського, феномен польських лівих сил, які не дивлячись на безпрецедентну антисоціалістичну пропаганду, зуміли протягом п'яти років

відновити своє місце в політичному житті Польщі обумовлюється багатьма причинами. Перш за все була допущена величезна помилка, коли весь період Польської Народної Республіки визначався як «чорна прірва, злочин і співпраця з окупантом». Таким чином, відчуття гідності були позбавлені мільйони людей [7].

Валенса залишився вірний собі й тому агресивному, антикомуністичному курсу, на якому він будував свою передвиборну боротьбу. Він відштовхнув протягнуту йому Квасьневським руку і дав зрозуміти, що не тільки не співробітничатиме ні з новим президентом, ні з урядом, а, навпаки, займеться об'єднанням правих сил, щоб розгромити лівих [5].

Профспілка «Солідарність» та виборчі штаби Л. Валенси з частиною засобів масової інформації почали розкручувати одночасно дві кампанії: одну - по дискредитації обраного президента О.Квасьневського, та другу - по доказу підрбок у ході виборів для відміни їх результатів. Під приводом, що Квасьневський надав неточні дані про свою освіту, прибічники Л.Валенси організували широку акцію по збору протестів з вимогою анулювати результати виборів, які адресували до Верховного суду Польщі. В ході цієї акції було зібрано більш як 600 тисяч підписів, що говорить про масштабність операції. Водночас, було знайдено декілька десятків випадків невірно заповнених бюлетнів, що теж намагались використати для опротестування результатів виборів. Верховний суд, як відомо, підтвердив результати президентських виборів [8].

Треба сказати, що такий хід виборних кампаній, де опоненти поливають один одного лайном та витягують брудну білизну для загального огляду, характерний сьогодні не лише для Польщі. Іноді з подивом можна спостерігати, як і у країнах пострадянської орієнтації і, так званих, демократичних цивілізованих країнах Заходу, поважні політики задля своєї вигоди та боячись конкуренції поводяться непристойно.

Зміна президентів у країні супроводжувалась серією політичних скандалів та загостренням політичної боротьби, пов'язаних з звинуваченням ряду представників польської політичної еліти в шпигунській діяльності, в т.ч. на користь польських спецорганів, КДБ СРСР, а згодом ФСБ Росії. Суспільство ж чекало від політиків програму ефективного вирішення завдань, витікаючих з нової політичної і економічної ситуації. Саме таку програму висунули польські демократичні ліві сили, що і стало визначальним в їх приході до влади.

Особливістю Польщі в питаннях міжнародної безпеки та закордонної політики було те, що як правлячі політичні сили, так і опозиція майже завжди займали подібну позицію, орієнтовану на Захід. В цьому вбачаються і переваги, і складності для Квасьневського, одночасно, особливо при побудові ним своєї закордонної політики. Як представнику сил лівого спрямування йому приходилось доволі активно доводити прозахідну позицію і непорушність обраного попередніми владними структурами зовнішньополітичного курсу.

Відразу ж після оголошення офіційних даних Державною виборчою комісією, у своєму зверненні до поляків, Квасьневський сказав: «19 листопада в Польщі завершилася виборча кампанія. Одні громадяни радіють, інші - жалкують. Але Польща - наша загальна країна. Тому я прошу, щоб сьогодні емоції поступилися місцем загальній турботі про те, що стоїть перед нами, що ми повинні всі разом зробити. Наступає час роботи. Кампанія завершилася. Тому я хотів би завірити всіх тих, хто голосував за мене, і тих, у кого сьогодні багато сумнівів, що Польща не зійде з шляху реформ» [5].

Свої погляди на деякі внутрішні і міжнародні питання пан Квасьневський виклав у інтерв'ю, опублікованому в газеті «Правді». Він зазначив, що прийшов час для прагматичних рішень, націлених на пошук ефективності, хорошої конституції, сучасних правових рішень, збереження динаміки економічного розвитку, органів самоврядування і створення цивільної держави, інтеграції з економічними і оборонними структурами європейського континенту. Квасьневський зауважив, що «поляки останніми роками пройшли великий шлях, політично подорослішали, якщо так можна сказати, і все більше значення надають демократичним принципам. Нині конфронтаційні заклики мають слабкий резонанс в суспільстві.» [7].

Пан Квасьневський прагматично розставив всі крапки, говорячи, що пріоритетом польської зовнішньої політики повинен бути вступ в економічні і оборонні структури Заходу,

раніше всього ЄС і НАТО. Демократичні ліві сили, представником яких він є чітко визначились по відношенню до даного питання. Квасьневський називає декілька серйозних причин для присутності Польщі в економічних і військових структурах Заходу. Одну з них він вбачає в історичних обставинах, пов'язаних з польською спадщиною, післявоєнне ослаблення яких викликане політичним розділом світу на два протистоячі блоки, - після вступу ж до західних структур Польща може повернутись в своє природне оточення.

О. Квасьневський наголошує на необхідності інтеграції в ЄС у зв'язку з тими вимогами, що диктує економічний розвиток. На його погляд, в рамках інтегрованого європейського організму більш легким є проходження періоду економічної трансформації і наближення до провідних країн світу. Найважливішим завданням найближчих десятиліть він вважає скорочення, а в перспективі усунення цивілізаційного розриву, що відокремлює Польщу від найбільш розвинених держав. Також серед причин участі в Північноатлантичному союзі він називає зміцнення зовнішньої безпеки: «Хоча безпосередньо нам сьогодні ніяка небезпека не загрожує, дуже багато драм розігруються недалеко від наших меж. НАТО є нині наймогутнішою військовою структурою в світі, і з цим треба рахуватися» [7].

Інтеграція Польщі в європейські організації, на думку Квасьневського, ще й сприятиме підтримці демократичних перетворень в країні, тому що добиваючись місця в ЄС і НАТО, треба буде відповідати їх високим демократичним стандартам. Планка дуже висока і її важко подолати, а двері західних структур відкриваються поступово [7].

Прагматизмом позначається також розуміння О.Квасьневським необхідності нормальних відносин Польщі з Росією: «Не мають рації ті політики в Польщі, особливо правої орієнтації, які стверджують, що чим гірше будуть наші відносини з Росією, тим швидше ми опинимося в структурах європейської безпеки. Сьогодні, як і раніше, ніхто на Заході не, «вмиратиме за Гданьськ». Ми бачимо, що наші західні партнери звертають велику увагу на реакцію східного сусіда Польщі. Правда, нас запевняють, що ніякий зовнішній чинник не може перешкодити нашому вступу в ЄС і НАТО (ми також не визнаємо право вето Росії з даного питання), проте одночасно нам дають зрозуміти, що воно може негативно вплинути на відносини між Заходом і Росією. Треба сказати, що їх погіршення не обіцяє Польщі нічого хорошого. Хто не розуміє цього, значить, розуміє дуже мало» [7].

Тож, пан Квасьневський виступив за продовження економічних реформ, але з більшою їх соціальною спрямованістю, за інтеграцію Польщі з європейськими господарськими організаціями, вступ країни в НАТО з урахуванням підтримки хороших добросусідських відносин з Росією.

Відразу ж після виборів Квасьневський склав з себе повноваження голови ПСДРП і вийшов з партії. Першим великим кроком його на президентській посаді стало ухвалення нової конституції, де перше в історії законодавчим чином були закріплені демократичні принципи, засновані на загальнолюдських цінностях. Одночасно Квасьневський добився закріплення відділення церкви від держави, вважаючи, що вплив костюлу повинен бути законодавчо обмежений. Він також заборонив продаж золотого запасу країни і кредитування бюджетного дефіциту національним банком. Свобода валютного обігу призвела до стабілізації курсу злотого і притоку в країну іноземних інвестицій. У Польщі виникли багато підприємств, де частка іноземного капіталу займала значне місце, але реально скоротилося безробіття і почалося стабільне економічне зростання. Після шоквої терапії, що проводилася за часів Валенси, у внутрішній політиці Польщі наступив період відносної стабілізації.

У питаннях щодо вступу РП до НАТО та ЄС, навіть прийняття конституції, Квасьневський обирає поступову і зважену політику, яка ґрунтується на участі всіх громадян держави у вирішенні цих питань. 25 травня 1997 року в Польщі відбувається референдум щодо нової конституції. Президент Квасьневський брав участь у розробці проекту і в компанії по проведенню референдуму про ухвалення Конституції Республіки Польща, яку підписав 16 липня 1997 року. У 1996 році Квасьневський виносить на форум ООН проект Конвенції про боротьбу з організованою злочинністю, чим зарекомендував себе як активного прибічника вирішення глобальних справ на міжнародній арені. 8 липня 1997 року Польща отримала

запрошення на вступ до НАТО, а 20 квітня 1999 року РП офіційно стає членом НАТО [9].

Польська дипломатія намагалася використовувати можливості впливу на держави НАТО в процесі своєї інтеграції в євроатлантичні структури. На користь Польщі свідчила вдала реалізація програми «Партнерство заради миру» й активна участь у Північноатлантичній Раді Співпраці, а також направлення польського батальйону до Боснії в складі американсько-нордичної дивізії. Співпраця в рамках цього проекту була ще більше зблизила Польщу з країнами НАТО.

У Брюссельській декларації голів держав та урядів НАТО від 1994 р. підтверджувалось, що Альянс залишається відкритим для вступу в нього інших європейських країн, спроможних розвивати принципи Вашингтонського договору та укріплювати безпеку в Північноатлантичному районі. Таким чином, НАТО чітко заявила, що очікує на вступ до неї нових демократичних держав [10].

В Західній Європі з'явилися також думки про потребу узгодження з Росією питань європейської безпеки, навіть до відходу від ідеї розширення НАТО на Схід. Політика польського МЗС в цей період спрямовується на усунення залежності від «третіх сил» у прийнятті Альянсом рішень щодо розширення, а також на підтримку діалогу НАТО – Росія. У виступах держсекретаря США У. Крістофера у Штутгарті та Б. Клінтона в Детройті в жовтні 1996 р., вперше було чітко заявлено про розширення НАТО і вказано, що конкретні переговори по запрошенню країн ЦСЄ, призначені на липень 1997 р. У грудні того ж року така позиція була підтверджена заявою, що метою Альянсу є прийняття інших членів до квітня 1999 р. [10].

Однак питання повноцінного членства Польщі в НАТО вирішене ще не було. На початку 1997р., виявились розбіжності в підходах до членства Польщі, Чехії та Угорщини в Альянсі. Під тиском Росії та інших противників розширення НАТО з'явилася концепція обмеженого членства - без можливості розміщення військових баз на території нових держав- учасниць та з лімітами в окремих видах озброєнь. З'явились навіть думки щодо обмеження участі в Альянсі суто політичними структурами [11].

Такі пропозиції були неприйнятні для Польщі, яка прагнула повноправного членства з усіма правами та обов'язками. Після значної кількості дипломатичних заходів та при суттєвій підтримці США концепція «другорядного членства» країн ЦСЄ в НАТО не втілилась в життя. Цей період закордонної політики Польщі у військово-політичній сфері та сфері безпеки завершив самміт країн - членів НАТО в липні 1997р., коли було прийнято рішення про запрошення Польщі, Чехії та Угорщини до початку переговорів щодо членства в НАТО. У грудні 1997 р. на сесії НАТО були підписані протоколи вступу, які відкрили Польщі шлях до Альянсу [10].

На Мадридському самміті 1997 року, де саме О.Квасьневський був керівником польської делегації, керівники Північноатлантичного союзу вирішили зробити рішучий крок: запросити Угорщину, Польщу та Чехію до початку переговорів про їх вступ в НАТО в 1999 р. Підготовка Польщі до вступу в НАТО та її членство в ньому прискорило перебудову Збройних сил Польщі. Одним із важливих компонентів реформування Війська Польського Польщі була реалізація стандартів НАТО в структурах збройних сил. ЗС Польщі також були поділені на два основних компоненти - це сили постійної готовності й сили швидкого реагування. На Вашингтонському самміті 1999 року президент Квасьневський знову очолює делегацію РП, що є свідченням його активної участі в підготовці до вступу Польщі в НАТО. 26 лютого 1999 року він підписав документи, що ратифікували польське членство в НАТО.

Після вступу до НАТО у 1999 році перед РП постали нові завдання, тому загальна стратегія політики Польщі у військово-політичній сфері та сфері безпеки дещо змінилася і полягала у переході від індивідуальної до колективної оборонної стратегії. Тобто, у побудові оборонної стратегії з'явились два взаємопов'язані напрямки: участь у творенні колективної стратегії Альянсу та вивчення і вироблення власної національної стратегії [11].

Отже головна стратегічна мета польської зовнішньої політики у військово-політичній сфері - вступ до Північноатлантичного альянсу була виконана при всебічній підтримці цього процесу президентом О.Квасьневським. Можна багато дискутувати з питань необхідності цього

вступу для Польщі. Але треба зауважити, що Республіка Польща – суверенна держава, яка провадить незалежну політику та має право забезпечувати і зміцнювати свою національну безпеку й підвищувати зовнішньополітичний статус згідно тих принципів, які вважає за потрібне.

Список використаних джерел та літератури:

1. Зашкільняк Л.О., Крикун М.Г. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів / Л.О. Зашкільняк, М.Г. Крикун. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2002. – 752 с.; Kamiński A. Z. Stosunki polsko-ukraińskie: raport / A. Z. Kamiński, J. Kozakiewicz. - Warszawa: CSMISP, 1997. - 58 s.; Surmacz B. Współczesne Stosunki Polsko-Ukraińskie. Politologiczna analiza traktatu o dobrym sąsiedztwie/ Surmacz B. - UMCS, Lublin, 2002; Телегуз А.В. Політична криза і розпад профспілкового руху «Солідарність» у Польщі в 1989-1990 рр. / А.В. Телегуз // Українознавство.- № 2.- К., 2009.- С. 160-166.; Федан Р. Регіональні фактори активізації транскордонної співпраці Польщі та України / Р. Федан.- Львів, 2003. – 336 с.; Шманько Г.І., Кіш Є.Б. Вишеградський «чотирикутник». Загальноєвропейська інтеграція східноєвропейських країн / Г.І. Шманько, Є.Б. Кіш // Політика і час. – 1994. - № 1. – С. 48-50.
2. Лыкошина Л.С. Александр Квасневский: Политический портрет / Л.С. Лыкошина.- М., 2001.- 213 с.
3. Кто есть кто в мировой политике / Гл. ред. Г.П. Шалаева. –М.: «Слово»,2004. – 1680 с.
4. Кто есть кто в мировой политике / Редкол.: Кравченко Л.П. и др. – М.: Политиздат, 1990.- 559 с.
5. Третьяков М. Александр Квасневский – президент Польши / М. Третьяков // Правда. – 1995. – 28 ноября.
6. Поліщук І. Нелегкий польський шлях / І. Поліщук // Політика і час.- 2006. - № 6. – С. 37-48.
7. Третьяков М. Запад не будет «умирать за Гданьск» / М. Третьяков // Правда. – 1995. – 18 ноября.
8. Кашлев Ю. Президентские выборы в Польше / Ю. Кашлев // Международная жизнь. - 1996. - № 1.
9. Зовнішня політика України в умовах глобалізації. Анотована історична хроніка міжнародних відносин (1991-2003) / Відп. Ред. С.В. Віднянський. –К.: «Генеза», 2004. – 616 с.
10. Антонюк С., Антонюк О. Інтеграція Республіки Польща до НАТО (1989-1999рр.) / С. Антонюк, О. Антонюк // Університет. -2009. - № 5. – С. 37-46.
11. Грицак П. Зовнішня політика Польщі у військово-політичній сфері та сфері міжнародної безпеки (1989-2000) / П. Грицак // Молода нація. Альманах. - № 1 (17). – К., 2001. – 208 с.

N.M. BUHLAY

INTRODUCTION TO REPUBLIC OF POLAND AT NATO IN THE CONTEXT COME TO POWER A. KWASNIEWSKI

The process of implementation of the main strategic goals of Polish foreign policy in the military-political sphere - joining NATO during the tenure of President A. Kwasniewski.

Key words: *presidential elections, foreign policy, NATO, the referendum, the concept of limited membership, national security, pragmatism.*

Н.М. БУГЛАЙ

ВСТУПЛЕНИЕ РЕСПУБЛИКИ ПОЛЬША В НАТО В КОНТЕКСТЕ ПРИХОДА К ВЛАСТИ А. КВАСЬНЕВСКОГО

Рассматривается процесс выполнения главной стратегической цели польской внешней политики в военно-политической сфере - вступление в Североатлантический альянс в период пребывания у власти президента А. Квасневского.

Ключевые слова: *выборы президента, внешняя политика, НАТО, референдум, концепция ограниченного членства, национальная безопасность, прагматизм.*